

06 180

UCHWAŁA

Wydziału Towarzystwa dla popierania nauki polskiej
we Lwowie

z dnia 13 marca 1918

co do stosowania zasad pisowni w wydawnictwach Towarzystwa.

Celem ustalenia prawideł pisowni polskiej Wydział filologiczny Akademii Umiejętności zwołał konferencję lingwistyczną na dzień 5 stycznia 1918, która po przeprowadzeniu szczegółowych obrad uchwaliła *Główne zasady pisowni polskiej*, ujęte w 17 punktów. Uchwały te Wydział filologiczny Akademii przyjął na posiedzeniu z d. 15 stycznia 1918 i na zasadzie udzielonego sobie w roku ubiegłym mandatu postanowił ogłosić je jako uchwałę całej Akademii.

Wydział Towarzystwa dla popierania nauki polskiej, pragnąc w granicach możliwości współdziałać w kierunku upowszechnienia jednolitych zasad pisowni, na posiedzeniu z 13 marca 1918 uchwalił, mimo odmienne zapatrywanie na niektóre szczegóły, zastosować w wydawnictwach swoich punkty 2—17 powyższych prawideł, t. j. wszystkie przez konferencję i Wydział filologiczny powzięte uchwały, z w y j ą t k i e m p u n k t u pierwszego.

Punkt 1 rzeczonych uchwał ustala jako zasadę główną, że w wyrazach obcych, zapożyczonych z języka greckiego, łacińskiego lub romańskich, należy pisać *j* po spółgłosce w zgłoskach niepoczątkowych, a natomiast *i* w zgłoskach początkowych, zatem: *racja*, *Marja*, *socjalizm*, *aljenacja*, *amonjak*, *austrjaki*, *kabrjolet*, *patrjota*, *traktrjernia*, ale: *biuro*, *biografja*, *sciatyka*, *scientyficzny*, *diecezja*, *miazmat*, *driada*, *Triest*, *triumf*, *Siam* i t. p.

Zastosowanie tego prawidła natrafia na następujące trudności:

1. Rodzi ono niekonsekwencję, gdyż do pisowni jednakowych wartości dźwiękowych zastosowuje równorzędnie dwie zgłoski odmienne, a raczej sprzeczne ze sobą zasady, przykazując pisać: *akademja* obok *miazmat*, *parafja* obok *fiaker*, *harpja* obok *pianino*, *Arkadja* obok *diament*, *Olimpje* obok *piedestał*, *furtjan* obok *tiara*.

debjut obok *biuletyn*. Konsekwencya wymagałaby: albo zastosowania pisowni *j* nie tylko w dalszych, ale także początkowych zgłoskach, z koniecznym dopuszczeniem bezliku różnotypowych wyjątków (*-ia, -ya, -ija, -yja*), które stanowią najłabszą stronę tego sposobu pisania; albo też na odwrót wyłącznego zastosowania pisowni *-ia* nie tylko w początkowych, ale także dalszych, mianowicie też końcowych zgłoskach, według typu *Maria, Azia, fuzia, specjalny, socialista*.

2. O ile chodzi o pisownię samych zgłosek początkowych, ustalone obecnie prawidło wymaga w licznych wypadkach, a mianowicie po spółgłoskach *c, d, r, s, t, z*, odstępstwa od przyjętej powszechnie w języku naszym zasady, że obce *i* zmienia się tu po spolszczeniu na *y*, jak: *cywilny, dyktat, trybunał, system, Tyber, Zygmunt*. Według prawidła obecnie uchwalonego należy zaś pisać: *cian* i *ciankali, diarjusz* i *diecezja, triumf* i *Triest, sionista, tiara* i t. p., na podobieństwo niedopuszczalnych: *ciwilny, diktat, tribunał, sistem, Tiber*.

3. Rodzi się stąd nowa niekonsekwencya, gdyż spolszczone wyrazy obce, które w zakończeniu przybrały już szatę polską, musiałyby zachować w zgłosce początkowej pierwotny kształt obcy, podobnie jak gdyby napisano: *chauwinizm*.

4. Dalszą niekonsekwencję stwarza przepis szczególny, polecający pisać w zakończeniach wyrazów swojskich: *Bogoryja, Złotoryja, Igotomija*, których wartość dźwiękowa w języku warstw wykształconych jest zupełnie ta sama, co w całym szeregu innych wyrazów, wziętych z języków obcych, z przepisaną dla nich obecnie pisownią *-ja*: n. p. *Astorja, cykorja, anatomja*. O ile znowuż miałyby tu rozstrzygać wymowa ludowa (*-yja -ija*), wymagałaby konsekwencya zastosowania tej samej zasady także i do wspomnianej grupy spolszczonych wyrazów obcych, które w ustach ludu mają także same zakończenie: *cykoryja, anatomija*. Co innego wymawiane powszechnie jednakowo: *Kołomyja, Bardyjów, Pijar*.

5. Ułatwienie w stośowaniu zasad pisowniowych, jakie wprowadza nowe prawidło, odwołując się tu do czysto formalnego, zewnętrznego kryterium, przez rozróżnienie zgłosek początkowych od dalszych, przyczem dla pierwszych przepisuje *i*, a dla drugich *j*, jest tylko pozorne. Równocześnie bowiem okazała się potrzeba zastrzeżenia, że głoska *i* ma być używana także w zgłoskach środkowych wyrazów złożonych, o ile dalszy ich człon przed złożeniem zawiera w pierwszej zgłosce głos *i*, n. p. *makrobiotyka (biotyka), symbioza (bioza), archidiacon (diakon), archidiecezja (diecezja), fortepian (piano), ekspiacja (pius), aprioryczny (prior)*. Na odwrót znowuż trzeba było zastrzec, że w wyrazach złożonych, których pierwsza część kończy się na *i*, ma on być zachowane przed następującą samogłoską: *poliarchja, poliandrja, demiurg*. W licznych tedy wypadkach, wbrew naczelnej zasadzie ogólnej, okaże się potrzeba

pisania *i* także *i* w zgłoskach niepoczątkowych. Osoby, nieposiadające znajomości języków klasycznych czy romańskich, choćby nawet z wykształceniem przeciętnie wyższym, nie zdołają tu wybrnąć z trudności, a nawet i te, które ją posiadają, będą musiały w odnośnych wypadkach osobnym wysiłkiem myślenia rozstrzygać wątpliwości, n. p. kiedy przyjdzie rozróżnić takie typy, jak *eksproprjacja* i *ekspiacja*. Jak łatwo zdarzyć się tu mogą omyłki, dowodzą same *Zasady*, które zaleciwszy pisownię *i* w środku wyrazów złożonych, niebędących w powszechnem użyciu, których pierwsza część kończy się na *i*, jeżeli bezpośrednio potem następuje samogłoska (*poliarchja*), przykazują przecież na innym miejscu pisać *herezjarcha* w wyrazie, którego użycie nie jest bardziej upowszechnionem od *poliarchii*. Grozi skutkiem tego znowuż niebezpieczeństwo ciągłych zбочeń i wahań pisowniowych, których usunięcie uchwalone prawidła wytknęły sobie właśnie za główne zadanie.

Z najpoważniejszej, fachowej strony stwierdzono już, że do uchwalenia nowego prawidła doszło skutkiem przeoczenia zasady, iż „wyrazy (obce) muszą się upodobnić, t. j. spolszczyć“, a zarazem wypowiedziano wątpliwość, czy nowe zasady, wprawdzie tem uchwalone, zdołają się przyjąć; co większa, wyrażono przypuszczenie, „że po niewielu latach powrócimy do tego racjonalnego sposobu pisania“, jakim jest używana dotąd w przeważnej części dawna pisownia *-ia -ya*. (R. Zawiliński w „Czasie“ z 25 stycznia 1918 nr. 42).

Ze względu na wszystkie przytoczone tu powody Wydział Towarzystwa dla popierania nauki polskiej uchwalił zawiesić w wydawnictwach swoich zastosowanie punktu 1 *Głównych zasad pisowni polskiej*, przyjętych 15 stycznia 1918 przez Wydział filologiczny Akademii Umiejętności, a to aż do czasu, dopokąd nie okaże się, że prawidło to nadaje się w ogóle do zastosowania w praktyce, i dopokąd w rzeczywistości przez powszechną praktykę ortograficzną nie zostanie przyjęte.

Aż do tego czasu Wydział Towarzystwa w wydawnictwach swoich stosować będzie co do niniejszego punktu przyjętą przez Akademię Umiejętności w r. 1891 pisownię *-ia -ya*, z tem uzupełnieniem, zaczerpniętem z teraźniejszych *Głównych zasad*, że w 2 przyp. l. mn. rzeczowników, zakończonych na *-ia -ya*, należy pisać *-ij -yj*: *parafij, akademij, kuryj, Indyj*.

11

